

АДЭТНАНІМІЧНЫЯ ЁТВАРЭННІ Ё АНАМАСТЫЧНАЙ ПРАСТОРЫ БЕЛАРУСІ

Навуковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Выпуск 1 (45)

УДК 811.161.1'373.2

DOI:10.24144/2663-6840/2021.1(45).447–454

Тачыла Н. Адэтанімічныя ётварэнні ё анамастычнай прасторы Беларусі; колькасць бібліяграфічных джерел – 29; мова білоруська.

Анатацыя. Артыкул прысвечаны апісанню анамастычных найменняў, што маюць у сваім складзе этнонімы беларус, гот, жамойд, кацан, мадзяр, мангол, пшэк, фін, француз, чаркэс, яўрэй, амерыканец і функцыянуюць у гаворках Беларусі. Мэтай артыкула з'яўляецца выяўленне этнонімаў і адэтанімічных утварэнняў, якія зафіксаваны ў гаворках Беларусі, вызначэнне іх лінгвістычнага статусу, правядзенне лексіка-семантычнага і структурна-словаўтваральнага аналізу, усталяванне сувязяў уласна этнанімічнага матэрыялу з мікратапонімамі і антрапонімамі. Рэалізацыя мэты патрабуе вырашэння наступных задач: выявіць анамастычныя адзінкі, што маюць у сваім складзе этнонім, даць ім кароткую характарыстыку; сабраць і сістэматызаваць фактычны матэрыял (мікратапонімы і антрапонімы, утварэння ад этнонімаў) метадам суцэльнай выбаркі з анамастычных і іншых слоўнікаў, манаграфій, навуковых прац, серыі кніг-хронік “Памяць”; зрабіць класіфікацыю адэтанімічных мікратапонімаў і антрапонімаў, апісаць іх структурна-словаўтваральныя, лексіка-семантычныя асаблівасці.

Прааналізаваны асноўныя працы, даследаванні вядомых навукоўцаў Беларусі ў галіне анамастыкі (М. Бірыла, Ю. Гурская, Г. Мезенка, А. Рагалеў, В. Шур і г. д.); паказаны падыходы да вывучэння анамастычных адзінак; выяўлены праблемныя анамастычныя адзінкі, аналіз якіх не знайшоў дэталёвага апісання і застаўся пазаўвагай даследчыкаў. Усяго зафіксавана 66 назваў, выяўленыя адзінкі былі размешчаны па іх значэнню ў групы: антрапонімы (32), аронімы (8), аграонімы (3), мікратапонімы (6), драмонімы (4), гадонімы (10), некронім (2), дрымонім (1). Адэтанімічныя мікратапонімы, выяўленыя намі, у сваёй большасці – гэта складаныя, двухслоўныя адзінкі (20 фіксацый), для якіх характэрна лексікалізацыя спалучэнняў з двух кампанентаў (суб'ектаў і атрыбутаў).

Ключавыя словы: гаворкі Беларусі, этнонім, онім, антрапонім, мікратапонім, аграонім, аронім, эргонім, дрымонім, драмонім, некронім, віконім, тапонім, тапонім, анамастычныя адзінкі, народ, апелятыў, фармант, трансанімізіцыя, адэтанімічнае ётварэнне, спосаб утварэння.

Пастаноўка праблемы. Геаграфічныя і этнічныя назвы, а таксама ўласныя імёны знаходзяцца ў сістэмнай узаемасувязі, а гэта ўзаемасувязь напрамую залежыць не толькі ад асноў і фармантаў, а таксама і ад палітычных, гістарычных, сацыяльных умоў, ад адметнасцей ландшафту краю і практычнай дзейнасці мясцовых жыхароў, моўных традыцый народа.

Разгляд адэтанімічных географічных і антрапанімічных назваў у гаворках Беларусі застаецца актуальным, так як у працэсе жыццядзейнасці знікаюць назвы мясцовых аб'ектаў, размешчаных у сярэдзіне населеных пунктаў або многіх прыродных аб'ектаў – узвышшаў, палёў, палянак і г. д., таму фіксацыя і сістэматызацыя гэтых назваў дапамагае захаваць інфармацыю для наступных пакаленняў.

На сучасным этапе вельмі важна працягваць вывучаць, сістэматызаваць і дапаўняць новым матэрыялам набыткі папярэдніх часоў, так як уласныя географічныя назвы (адэтанімічныя мікратапонімы, драмонімы, дрымонімы, аграонімы і інш.), узнікаюць у пэўны перыяд часу, потым страчваюцца ў выніку сацыяльна-грамадскіх, палітычных, гістарычных змен.

Этнонімы і адэтанімічныя адзінкі з цягам часу могуць змяняць сваю сэнсавую напўняльнасць, прычым унутраны змест некаторых этнонімаў і ўтвораных ад іх адзінак у розных храналагічных перыядах можа адрознівацца вельмі істотна (*прусы, ліцвіны/літвіны/літоўцы, цыганы*). Паняцці ў межах адной этнонімнай назвы

знаходзяцца ў пастаянным руху, адлюстроўваючы тым самым змены ў этнічным развіцці свету або змены этнічных уяўленняў (*пшэкі, жыды, маскалі, хахлы*). Вывучаючы этнонімы ў складзе мікратапонімаў, патрэбна ўлічваць сацыяльна-гістарычную абумоўленасць этноніма, што ўплывае на з'яўленне новых назваў, страту старых або змены яго рэальнага зместу (у гэтым выпадку этнонім можа стаць ‘чыстым’ знакам для абазначэння пэўнага зместу).

Аналіз даследаванняў. У пачатку мінулага стагоддзя пачалі развівацца анамастычныя даследаванні беларускіх географічных назваў (тапонімаў, айконімаў, гідронімаў, антрапонімаў і г. д.) і этнічных імёнаў. Найбольш значымымі з'яўляюцца працы прафесара А.Ф. Рогалева, які упершыню (1988 г.) у беларускай анамастыцы правёў грунтоўны аналіз 375 адзінак назваў населеных пунктаў, утвораных на аснове этнонімаў, што мелі адносіны да тэрыторыі Беларусі ў пісьмовы перыяд яе гісторыі (найменні больш за 750 айконімаў) [Рогалеў 1988, с. 200]. У доктарскай дысертацыі даследчык працягнуў працу па вывучэнні этнагонімаў, пераважна назваў населеных пунктаў, у гістарычным аспекце (сярэдня ІІ ст. д.н.э. – XVIII ст. н.э.) [Рогалеў 1996, с. 7]. Навукоўца выявіў і прааналізаваў этнічныя і моўныя кантакты розных этнадыялектных груп у межах нашай краіны, назваў тыя групы насельніцтва, якія па розным прычынам з'явіліся на тэрыторыі сучаснай Беларусі, аднак такія адзінкі, як мікратапонімы,

аграонімы, дрымонімы, драмонімы, агаронімы, антрапонімы адэтнанімічнага паходжання і інш., а таксама функцыянаванне некаторых этнонімаў (кітаец, немец, француз, японец), што бытуюць у сучасных гаворках Беларусі, напрыклад, функцыянаванне этнонімаў у пераносным значэнні (француз, кітаец – у значэнні аўтамабіль, тэлефон і г.д.), не з’яўляліся аб’ектам яго даследавання, па-за ўвагай даследчыка засталася і такое пытанне, як сістэматызацыя і класіфікацыя адэтнанімічных назваў, усталяванне онімаўтваральных ланцужкоў: этнонім – гуд → антрапонім – *Гуд* → айконім – *Гуды*; этнонім – германец → харонім – *Германія* → віконім – *Германія* і г. д.

Т.М. Аліферчык, якая правяла аналіз заходнепалескіх этнонімаў і мікратапонімаў у этналінгвістычным асветленні, выявіла віды этнакультурнай інфармацыі ў тапонімах: базаеая – лексічная значэнне, нябазавая – звязана са структурай грамадства і асабістымі адносінамі, дала вызначэнне выразу этнакультурная інфармацыя, рэканструіравала ландшафтную мадэль прасторы ў тапаніміі, выявіла характэрныя прасторавыя параметры на падставе дадзеных заходнепалескай тапаніміі, прааналізавала больш за 700 матываваных анамастычных адзінак: мікратапонімаў і айконімаў, дала характарыстыку 35 адэтнанімічным айконімам тыпу *Татарынавічы Драг.*, *Татар’я Драгичын*, *Цыгань Лях*. [Аліферчык 2011, с. 6].

І.А. Гапоненка падкрэслівае ў сваіх працах цесную сувязь этнонімаў з антрапонімамі і тапонімамі, звяртаецца да праблемы этнонімаў: варыянтнасць харонімаў, пакладзеных у аснову этнонімаў (Рася – Вялікароссія; Вялікаросія – Вялікарось) (англічане, англікі, англійцы), недапрацаванасць абазначэння этнанімічных паняццяў, суіснаванне розных дыяхранных этнанімічных форм (расейцы – маскоўцы; палякі – ляхі; жыды – яўрэі і г. д.) [Гапоненка 2012, с. 234].

В.А. Жучкевіч прааналізаваў асобныя этнатапонімы (*Цыганы*, *Татарынавічы*, *Літва*, *Ляхі* і г.д.), зафіксаваныя на тэрыторыі Беларусі, апісаў агульныя прынцыпы, заканамернасці, крыніцы і метады тапанімічных даследаванняў [Жучкевіч 1968, с. 218]. Этнограф М.Я. Грынблат вывучаў у гісторыка-этнаграфічных і тапанімічных працах некаторыя тапонімы Беларусі [Грынблат 1959, с. 45].

Этнонімы ў структуры беларускіх дыялектных фразеалагізмаў разглядае даследчык М.А. Даніловіч, які выяўляе цэлы шэраг фразеалагізмаў, структурным кампанентам якіх з’яўляецца этнонім; назоўнік або прыметнік, што ўтвораны ад этноніма. Вучоны адзначае, што этнонімы фігуруюць у розных пластах лексікі, і што ў сучаснай беларускай мове існуе больш за 78 этнічных найменняў, ад якіх ўтворана 400 тапонімаў для абазначэння 760 населеных пунктаў рэспублікі [Даніловіч 2015, с. 44].

В.П. Лемцюгова ў працы “Беларуская айканімія: лінгвістычны аналіз назваў населеных

пунктаў Мінскай вобласці” прадстаўлены аналіз тапонімаў і ўтваральных сродкаў. У навукова-папулярных эцюдах “Тапонімы распаўядаюць”, у працы “Назвы тыпаў паселішч”, даследчыца дае культуралагічную характарыстыку тапонімам Беларусі, вылучае тапонімы адэтнанімічнага паходжання (*Гайдамакі*, *Крывічы*, *Гуды*, *Мазуры*, *Чаркасы*), праводзіць аналіз толькі некаторых адэтнанімічных адзінак [Лемцюгова 1970, с. 4].

Мазырскі прафесар В.В. Шур адзначае важную ролю этнатапонімаў у даследаванні як уласна моўных з’яў, так і фактаў этнічнай гісторыі, аўтар звяртае ўвагу на тое, што “этнонімы таксама могуць з’яўляцца назвамі-мігрантамі” і прыводзіць у прыклад этнонімы літвіны, які з’яўляўся гістарычнай назвай беларусаў, асабліва часта ён ўжываўся ў канцы XVIII ст. пасля далучэння нашай зямлі да Расійскай імперыі, удакладняе значэнне этноніма прусы, ад якога ўтвораны некаторыя беларускія тапонімы (*Прусы* – вёскі ў Капыльскім, Салігорскім, Старадарожскім раёнах; *Прусіна* – вёска ў Касцюковіцкім раёне), праследжвае этымалогію і функцыянаванне этнонімаў татары, туркі, латышы і інш. [Шур 1998, с. 222].

Так, у навуковым выданні “Мікротопонімія Мозырскога Полесья” Г.А. Іванова выяўляе, аналізуе мікратапонімы, што сустракаюцца ў гаворках Мазыршчыны (у тым ліку і адэтнанімічнага паходжання), дае ім лінгвістычную, гісторыка-краязнаўчую, прыродна-геаграфічную характарыстыку [Іванова 2003, с. 21].

Большасць мікратапонімаў утвараецца на базе мясцовай лексікі, таму даследчыца спалучае ў тлумачэнні назваў дыялектныя і літаратурныя крыніцы, аднак значэнні некаторых этнанімічных назваў засталіся па-за ўвагай навукоўцы і патрабуюць удакладнення, больш шырокага апісання, сістэматызацыі і структурна-словаўтваральнага аналізу. Адэтнанімічным тапонімам і антрапонімам прысвечаны некаторыя раздзелы або падраздзелы ў працах такіх даследчыкаў, як М.В. Бірыла, Н.А. Багамольнакава, Г.М. Мезенка, А.А. Станкевіч і г. д.

Вывучэннем паселішчаў, што змянілі сваю назву з цягам часу, інакш кажучы, перайменаваных паселішчаў займаецца Мазырская даследчыца А.В. Кавалёва. У сваёй працы “Слоўнік перайменаваных паселішчаў Беларусі”, аўтарка складае рэестр страчаных найменняў, сістэматызуе і выяўляе тыповыя асновы новых (сучасных) айконімаў і страчаных адзінак, якія засведчаны на Беларусі з 1917 па 1991 гады [Кавалёва 2013, с. 4]. Сярод страчаных назваў навукоўца фіксуе 13 айконімаў з асновай-этнонімам – *Жыдава Буда*, *Жыдавічы*, *Жыдаўшчына*, *Малья Ляхі*, *Мазураўка*, *Літоўскі Бор*, *Радзівілімонты* і г.д. [Кавалёва 2013, с. 119, 122, 125].

Патрэбна адзначыць, што на тэрыторыі суседняй Расіі, этнонімы і адэтнанімічныя адзінкі з’яўляліся аб’ектам многіх даследаванняў, працы такіх вядомых навукоўцаў, як У.А. Ніканаў, Н.У. Падольская, У.І. Супрун, А.В. Суперанская, В.М. Тапароў і інш., прысвечаны апісання праблеме

межаў этноніма, матываванасці яго значэння, семантычнай класіфікацыі. Р.А. Агеева ў кнізе “Страны і народы” дае адказы на такія актуальныя пытанні, як “Адкуль узяліся назвы сучасных дзяржаў? Як яны суадносяцца з назвамі народаў? Чаму ў рускай мове ёсць двойныя назвы для адной і той жа краіны: Вялікабрытанія (Англія), Нідэрланды (Галандыя)?”. Даследчыца падрабязна расказвае аб этнічнай гісторыі кожнага народа, на аснове якіх старажытных плямёнаў ён складваўся, якія шляхі яго міграцыі па прасторах Расіі і сумежных краін, разглядае таксама пытанне пра змены ў адміністрацыйна-тэрытарыяльнай прыналежнасці этнасаў, аналізуе шырокі матэрыял аб этнонімах, якія існуюць у рускай і іншых мовах [Агеева 1990]. Праблемамі этнонімаў і адэтнанімічных утварэнняў займаліся і такія навукоўцы, як Р.Г. Жамсаранава – вывучала мангольскія этнонімы і ўтвораныя ад іх адзінкі [Жамсаранава 2011]; В.Д. Дзячэнка – займаўся праблемай этнапаніміі Украіны [Дзячэнка 1962]; Э.Ю. Папова прааналізавала адэтнанімічныя ўтварэннямі Рускай Поўначы, у сваім даследаванні навукоўца ўсталявала сувязь этнонімаў (рускіх этнонімаў, якія называюць фіна-вугорскія народы) з тапонімамі і антрапонімамі рэгіёну – Поўначы еўрапейскай часткі Расіі, прасачыла эвалюцыю рускіх этнаантрапонімаў і этнатапонімаў па дадзеных гістарычных дакументаў [Папова 1999]; А.І. Грышчанка вывучаў функцыянаванне экзаэтнонімаў, экспрэсіўных этнонімаў (хахол, бульбаш, жыд і інш.) [Грышчанка 2007]; праблеме этналінгвістычнага даследавання Рускай Поўначы прысвечана манаграфія А.Л. Беразовіч, якая зрабіла аналіз шырокага масіва традыцыйнай рускай тапаніміі, сабранай, пераважна, ў палявых умовах на тэрыторыі Рускай Поўначы, распрацавала метадыку здабывання этнакультурнай інфармацыі з тапанімічнай сістэмы. Асаблівую ўвагу аўтар надала праблеме рэканструкцыі сістэмы народных уяўленняў аб прасторы – рэальным геаграфічным, і асвоеным падчас чалавечай дзейнасці [Беразовіч 2009].

Паводле М.В. Бірылы, для ўтварэння імёнаў-мянушак выкарыстоўвалася лексіка розных семантычных груп (назвы свойскіх жывёл: Баран; назвы дзікіх звяроў і грызуноў: Бобр; назвы свойскіх птушак: Гусак; назвы хатняй пасуды: Гладыш і многія другія), сярод гэтых 29 семантычных груп, вылучаецца невялікая група: “Назвы народаў і этнічныя групы”: *Жамойцін; Казак; Каішуба; Козарін; Літвін, Літвінко, Латоўка; Лях, Ляшко; Мазурко; Маскаль, Масквіянцін; Паляк; Русін; Татаран* і інш. [Бірыла 1966, с. 18].

Даследаваннем антрапонімаў, утвораных на аснове этнонімаў, займалася Ю.А. Гурская, якая прасачыла этапы ўтварэння старажытных этнаантрапонімаў. У манаграфіі “Древние фамилии современного белорусского ареала на славянском и балтийском фоне”, даследчыца зрабіла аналіз некаторых старажытных прозвішчыў з асновамі-этнонімамі (гуд, літовец, літвін, латыш, русін і г. д.) [Гурская 2007, с. 178, с. 181]. У манаграфіі

“Віцебшчынаваўласнымі імёнах: мінулае і сучаснасць” Г.М. Мезенка, В.М. Ляшквіч, Г.К. Семяньковай адзін з падраздзелаў прысвечаны семантычным асаблівасцям прозвішчнаўтваральных асноў [Мезенка 2006, с. 119]. У сектары “Антрапонімы, утвораныя ад мянушак, якія называюць асоб па этнічнай і нацыянальнай прыналежнасці” называюцца толькі некаторыя адэтнанімічныя прозвішчы *Італьянцаў; Грэкаў; Лях*, прозвішчы тыпу *Літвін, Літвінкоў* адносяцца да апелятываў, што называюць літоўцаў, таму, на нашу думку, адзінкі гэтага сектару павінны даследавацца болей падрабязна, а іменна, іх семантыка, спосабы ўтварэння, сувязь з другімі онімамі, функцыянаванне патрабуюць болей грунтоўнага вывучэння.

Такім чынам, прааналізаваныя намі працы, што змяшчаюць багаты навукова-практычны вопыт вядомых беларускіх і замежных даследчыкаў анамастычнай лексікі, уяўляюць вялікую навуковую вартасць для напісання нашага артыкула і даюць магчымасць на падставе зробленага, болей глыбокага прааналізаваць тыя адзінкі, што не знайшлі грунтоўнага апісання (адэтнанімічныя ўтварэнні: мікратапонімы, дрымонімы, гелонімы, антрапонімы і г. д.), зрабіць іх класіфікацыю, прасачыць функцыянаванне некаторых адзінак у гаворках Беларусі.

Мэта і задачы артыкула. Мэтай артыкула з’яўляецца выяўленне этнонімаў і адэтнанімічных утварэнняў, якія зафіксаваны ў гаворках Беларусі, вызначэнне іх лінгвістычнага статусу, правядзенне лексіка-семантычнага і структурна-словаўтваральнага аналізу, усталяванне сувязяў уласна этнанімічнага матэрыялу (этнонімы, якія зафіксаваны ў гаворках Беларусі) з мікратапонімамі і антрапонімамі. Рэалізацыя мэты патрабуе вырашэння наступных задач:

1) выявіць анамастычныя адзінкі, што маюць у сваім складзе этнонім *беларус, гот, жамойд, кацян, мадзяр, мангол, піэк, фін, француз, чаркэс, яўрэй, амерыканец*, якія сустракаюцца ў гаворках Беларусі, даць ім кароткую характарыстыку;

2) сабраць і сістэматызаваць фактычны матэрыял (мікратапонімы і антрапонімы, утвораныя ад этнонімаў) метадам суцэльнай выбаркі з анамастычных і іншых слоўнікаў, манаграфій, навуковых прац, серыі кніг-хронік “Памяць”;

3) зрабіць класіфікацыю адэтнанімічных мікратапонімаў і антрапонімаў, апісаць іх структурна-словаўтваральныя, лексіка-семантычныя асаблівасці;

Метады і метадыка даследавання. 1. Збор фактычнага матэрыялу. Адабрана 66 адзінак з наступных крыніц: “Анамастычны слоўнік Гродзеншчыны”; “Айканімія Гомельшчыны: Слоўнік”; “Слоўнік мікратапонімаў Магілёўшчыны”; “Мікратапонімія Мозырскага Полесься”; “Тураўскі слоўнік” у 5-ці т.; “Беларуская антрапанімія. Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі”; матэрыялы з незавершанай і неапублікаванай лексікаграфічнай працы “Слоўнік беларускіх прозвішчаў” М.В. Бірылы; “Словарь Древнерусских личных собственных

имён”, з даведнікаў, манаграфій і аўтарэфератаў вядомых лінгвістаў. 2. Апрацоўка колькаснай інфармацыі. 3. Класіфікацыя адзінак у лакальнай групы (антрапонім, мікратапонім, аграонім, эргонім, дрымонім, драмонім, некронім, гадонім, катайконім, топонім і інш.).

Прадстаўленне асноўнага матэрыялу.

Этнонімы (ад грэч. *Ethnos* – племя, народ, опунта – імя) – пласт лексікі, у кожнай мове прадстаўлены назвамі розных этнічных супольнасцяў: нацый, народаў, народнасцей, плямёнаў, племянных саюзаў, родаў. А.В. Суперанская разглядае іх як “групавыя абазначэнні людзей, якія вылучаюць асоб, што маюць пэўныя этнічныя характарыстыкі, з масы іншых людзей, якія не валодаюць гэтымі характарыстыкамі” [Суперанская 1973, с. 205]. Пад адэтнанімічнымі ўтварэннямі мы разглядаем мікратапонімы, якія ўзыходзяць да этнонімаў.

Мікратапонімы – гэта клас геаграфічных назваў, якому ўласцівы свае асобныя рысы; назвы невялікіх аб’ектаў – курганаў, магільнікаў, стаянак розных стагоддзяў, найменні палёў, урочышчаў, лясоў, вуліц, балот і інш., на моўныя формы якіх уплываюць асаблівасці рэалій, гэтыя адзінкі адлюстроўваюць памяць аб гістарычных з’явах, што адбываліся на тэрыторыі Беларусі і аставілі глыбокі след у калектыўнай памяці народа [Шклярык 2018, с. 27].

У артыкуле мы будзем разглядаць аनाмастычныя адзінкі, што маюць у сваім складзе этнонім: *беларус, гот, жамойд, кацян, мадзяр, мангól, пшэк, фін, француз, чаркес, яўрэй, амерыканец*.

На пачатку будзе дадзена тлумачэнне пэўнага этноніма, далей адабраныя адзінкі будуць размешчаны па іх значэнню ў групы.

Беларусы – усходнеславянскі народ, асноўнае насельніцтва Рэспублікі Беларусь. Метадам выбаркі з анамастычных слоўнікаў, тэлефонных даведнікаў, серыі беларускіх кніг-хронік ‘Памяць’, былі выяўлены *антрапонімы* (асабовыя імёны, мянушкі, прозвішчы [Суперанская 1973, с. 174] – *Беларус* Гом. Нар., Маз. *Беларусаў* Бр. Кам.; Гом. Лельч.; Гр. Іў., Лід. *Беларусец* Маг. Бабр.; Мін. Уздз. *Беларускі* Віц. Арш., Сен. (4 адзінкі, варыянты прозвішчаў з асновай-этнонімам *беларус*).

Готы – германскі народ II–IX стагоддзяў, які да VIII стагоддзі адыгрываў значную ролю ў гісторыі Еўропы. Гэта былі германскія плямёны, верагодна, скандынаўскага паходжання, якія гаварылі на усходнегерманскай гоцкай мове (для якой біскуп Ульфільд ў IV стагоддзі распрацаваў гоцкую пісьменнасць). У першыя стагоддзі нашай эры яны прарабілі шлях са Швецыі да Чорнага мора і ракі Дунай, дасягнуўшы самых аванпостаў Рымскай імперыі.

Антрапонімы, што маюць ў сваім складзе этнонім *гот*: *Гота* Бр. Бар.; Гр. Лід.; Мін. Стаўб.; *Готкавіч* Мін. Маладз. *Готаў* Гом. Ветк. (3 адзінкі).

Жамойда – такназываліна Беларусі ўраджэнцаў з этнічнай Літвы. У слоўніку М. Фасмера даецца паходжанне прозвішчаў *Жамойта, Жамойда, Жамойць* ад літ. *zemailis* – літовец, жыхар Жамайціі,

жмудзін [Фасмер 1986]. *Žemaičiai* – у XIII–XV стст. назва паўночна-заходняй часткі Літвы, другую частку называлі *Aukštaičiai*. Назва гістарычнай вобласці Літвы – Жамайціі, якая ўвайшла ў склад Вялікага Княства Літоўскага ў 1422 г., а таксама яе жыхароў жмудзінаў легла ў аснову многіх антрапонімаў, тапонімаў і мікратапонімаў [Гурская 2007, с. 180]. Першыя фіксацыі антрапоніма на тэрыторыі Беларусі, як адзначыла Ю.А. Гурская, адносяцца да XIV ст.: Фёдор Жемойтін. У былым Гродзенскім павеце зафіксавана форма Жмудзін (1798 г.), у Лідскім і Аршанскім – *Жэмойць, Жамойць, Жэмойцель* (1910 г.). На Магілёўшчыне ў XIX ст. фіксуецца варыянты *Жмайдзюк, Жмуйдзюк, Жмуйдзік* [Гурская 2007, с. 181]. Такім чынам, ад этноніма *жамойд* утвораны наступныя анамастычныя адзінкі:

– антрапонімы – *Жамойд* Гр.: Лід., Арш., Шчуч.; Бр.: Мін., Маг. Віц.; *Жамойда* Мін.: Вал.; Гр.: Ваўк., Іўеў., Лід., Маст., Мядз., Шчуч.; Віц. Глыб.; *Жамойдзік* Мін.: Бар., Вал., Клец.; Гр. Дзятл.; *Жамойдзін* Мін.: Вал., Мал.; (4 адзінкі);

– аронімы (уласныя назвы любых формаў рэльефу: пагоркі, узвышшы, даліны, нізіны, хрыбты, паляны) – *Жамойдава Гарá* пагорак; *Жамойдаў Курган* курган (каля хаты Жамойды) Ракавічы Шчуч. [Ламака 2005, с. 123]; *Жамойдава Сенажаць* сенажаць (належала Жамойту) Галішчына Іўеў. (4 адз.);

– аграонім (назвы палёў, зямельных надзелаў, апрацаваных участкаў, ніў) – *Жамойдава Поле* поле Шчучы Бор Іўеў. (1 адз.); – мікратапонім – *Жамойдава Сушылка* сушылка Раманавічы Шчуч. (1 адз.);

– драмонім (уласныя назвы дарог, пераходаў, брадоў, сцежак) [Суперанская 1973, с. 167] – *Жамойдавы Сцежкі* сцежкі (да хаты Жамойды) Бабічы. Шчуч.; Бабічы Шчуч. [Ламака 2005, с. 124].

Кацян – мянушка дадзена маларусамі вялікарусам [Даль] (1 адз.);

– антрапонімы – *Кацян* Бр. Пруж. Гом. Калінк., Маз., Нараўл.; *Кацянаў* Гом. Калінк., Маз., Нараўл. Маг. Краснап., Крыч., Мсцісл. (2 адз.).

Мадзяры – угра-фінскі народ, які складае пераважную большасць жыхароў Венгрыі. Значны лік венграў пражывае таксама ў Румыніі (гістарычная вобласць Трансільванія), Сербіі (паўночная частка края Ваяводзіна), Славакіі, Украіне, Расіі, Германіі, Аўстрыі, ЗША і Канадзе. Больш за ўсё венграў за межамі Венгрыі жыве ў Румыніі 1,8 мільёна чалавек. Назвы, што ўтвораны ад этноніма:

– антрапонім – *Мадзярскі* Бр. Ивац. (1 адз.); – драмонім – *Мадзярская Дарога* дарога. Гом. (1 адз.);

– аронім – *Мадзярская Полянка* Гом. [Іванова 2003, с. 98] (1 адз.).

Мангóлы – шырокім сэнсе, этнічныя групы, якія размаўляюць на розных дыялектах мангольскай мовы і вызначаюць сваю этнічную тоеснасць як манголы. У вузкім сэнсе манголамі называюць

палітычную нацыю, грамадзян Манголіі. Засведчаны антрапонім *Манголь* Бр. Бар.

Пиэк – мянушка, пераважна з негатыўным значэннем, замацавалася на Беларусі за шляхтай, якая размаўляла на польскай мове [Вярэніч 1973, с. 132]:

– антрапонімы – *Пиэвальскі* Віц. Віц.; Гр. Маст.; *Пиэгодскі* Віц. Тал.; Мін. Барыс.; *Пиээдзяк* Гр. Лід.; *Пиэкін* Маг. Касц.; *Пиэнай* Маг. Крыч.; *Пиэнік* Мін. Маладз., Дзятл.; *Пиэрадоўскі* Маг. Гор.; *Пиэрадзінскі* Гр. Гродз., Дзятл.; *Пиэтакоўскі* Гр. Слон.; *Пиэўлоцкі* Бр. Бар.; *Пиэцюрка* Мін. Клец. (10 адз.);

– мікратапонімы – *Пиэкаў Мур* мясціна (былыя панскія забудовы). Шыйкі Зэльв. [Сцяцко 2005, с. 255] (1 адз.);

– аграонім – *Пиэкова Гора* сенажаць Канатоп Нар. [Іванова 2003, с. 164] (1 адз.);

Фіны – народ у Паўночнай Еўропе, асноўнае насельніцтва Фінляндыі. Засведчаны адзінкавыя прозвішчы:

– антрапонімы: *Фінаў* Гом. Рэч.; *Фінахін* Віц. Чашн.; *Фіначка* Бр. Кобр.; *Фінскі* Мін. Барыс., Бярэз., Клец., Пух. (4 адз.).

Француз – у час вайны з Напалеонам (1812 г.) Беларусь з’явілася полем бою для Расіі і Францыі. На яе тэрыторыі разгарнуўся буйны партызанскі рух. Хоць французы і прайгралі гэту вайну, але ж для нашай краіны пасляваенныя годы былі вельмі складанымі: спалення вёскі, голад, вялікая колькасць загінутых і г. д. Першыя фіксацыі антрапоніма з асновай француз адзначаны ў слоўніку М. Тупікава: Яковь Французь, вь Волянъ (1643 г.) [Тупікаў 1903, с. 413]. У наш час у гаворках Беларусі зафіксаваны наступныя прозвішчы з асновай-этнонімам француз:

– антрапонімы – *Французын* Віц. Пол.; *Французай* Віц. Гар., Паст., Пол., Рас.; Гом. Жлоб.; Маг. Гор., Кругл., Крыч., Чав.; *Французёнак* Мін. Круп. (3 адз.);

– драмонім – *Французава Дарога* – дарога ад в. Батароўка, па якой Жэром Банапарт са сваім войскам рухаўся да Гродна [Сіплівеня 2008, с. 240] (1 адз.);

– аронім – *Французская Гара* пагорак (тут некалі адбылася бітва з французамі). Кальчуны Ашм. [Ламака 2005, с. 311] (1 адз.).

Чаркэсы – (саманазва: адыгэ) адна з народнасцяў адыгаў, што жыве ў Карачаева-Чаркесіі. Антрапонімы, што засведчаны ў гаворках Беларусі: *Чэркас* Бр. Лун.; Віц. Брасл., Глыб., Пол.; Гом. Браг., Добр., Ельск., Жыт., Маз., Нар., Светл., Хойн.; Гр. Ваўк., Іў.; Маг. Гор.; Мін. Круп., Люб., Пух., Ст.дар.; *Чэркашын* Маг. Краснап.; *Чэркэс* Гр. Свісл. (3 адз.).

Яўрэі, ці жыды, ці габрэі – этнічная супольнасць, якая пражывае дысперсна ў многіх краінах свету, складаецца з субэтнічных груп, мае адзіную этнічную свядомасць і аб’яднана гістарычнай тоеснасцю са старажытнымі іўдзеямі). І.А. Гапоненка падкрэслівае варыянтнасць і паралелізм ужывання дадзенага этноніма, які мае дзве этнічныя формы: *яўрэі* (на рускі ўзор) і *жыд* (на польскі ўзор)

[Гапоненка 20012, с. 239]. У беларусаў этнонім *жыд* раней ужываўся без негатыўнай экспрэсіі, пра што пісалі даследчыкі такіх адзінак (Ф. Янкоўскі, М. Даніловіч і інш.). Выяўлены наступныя адзінкі:

– антрапонімы – *Яўрэінаў* Гом. Гом.; Гр. Ваўк.; Маг. Бабр. (1 адз.);

– гадонім (назвы вуліц) – *Яўрэйская* вуліца у XIX – XX стст. (Бярэсце – суч. Брэст, Гродна, Кобрин, Навагрудак, Пінск, Слонім, Слуцк, Баранавічы, Мінск, Віцебск (10 адз.);

– драмонім – *Яўрэйская Дарога* мясціна, тут жылі купцы яўрэі. Крычаў (1 адз.);

– некронімы (назвы могілак, месц пахавання) – *Яўрэйскае Кладбішча* лясок, дзе былі забіты яўрэі. Мірнае Крыч.; *Яўрэйскі Курган* могілкі яўрэяў. Дашкаўка Маг. [Клімуць 2004, с. 204] (2 адз.);

– мікратапонімы – *Яўрэйскае* мясціна непадалёк ад яўрэйскіх могілак. Свіслач Асіп.; *Яўрэйская Яздá* паласа на балоце глыбінёй болей 3-х метраў, падоўж якой узвышшы пакрытыя хвоямі; *Яўрэйская Тройца* Маз. (3 адз.);

– аронім – *Яўрэйская Гара* Маз. [Іванова 2003, с. 210] (1 адз.).

Адзінкавыя фіксацыі ад этноніма-антрапоніма *амерыканец* засведчаны ў розных частках Беларусі:

– аграонім – *Амерыканскае Гарадзішча* ўрочышча (былая сядзіба амерыканца) Шпанавічы Ашм. (1 адз.);

– дрымонім (назвы лясных масіваў, лясных дзялянак, бароў, гаёў) – *Амерыканскі Лёс* лес (каля хаты амерыканца, чалавека, які пэўны час жыў у Амерыцы) Кватары Бераст. [Ламака 2005, с. 17] (1 адз.);

– аронім – *Амерыканскі хутар* – “сённяя назва поля, раней тут жыў селянін, які выехаў у Амерыку” (Ліпень Асіп.) [Клімуць 2004, с. 9] (1 адз.).

Вывады. Усяго зафіксавана 66 назваў, выяўленыя адзінкі былі размешчаны па іх значэнню ў групы: антрапонімы (32), аронімы (8), аграонімы (3), мікратапонімы (6), драмонімы (4), гадонімы (10), некронім (2), дрымонім (1).

Адэтнанімічныя мікратапонімы, выяўленыя намі, у сваёй большасці – гэта складаныя, двухслоўныя адзінкі (20 фіксацый), для якіх характэрна лексікалізацыя спалучэнняў з двух кампанентаў (суб’ектаў і атрыбутаў). Такія назвы з’яўляюцца генетыўнымі ўтварэннямі, дзе ў якасці першага атрыбутыўнага кампанента выступае этнонім, або этнонім-антрапонім, другі кампанент – апелятыў-назоўнік, што ўказвае на наменклатурныя тэрміны, у якіх ёсць спасылка на спецыфіку і асаблівасці ландшафту і рэльефу, на сельскагаспадарчыя ўгоддзі, лясныя ўгоддзі, вадаёмы, шляхі зносін (лес, брод, дарога, мур, поле, мост, гара, балота, канава, востраў, яма, баракі, кладбішча, паляна). Напрыклад: *Мадзярская Дарога*, *Амерыканскі хутар*, *Амерыканскае Гарадзішча*, *Яўрэйская Дарога*, *Французская Гара*, *Яўрэйская Яздá* і інш. Засведчаны 1 мікратапонім *Яўрэйскае* – гэта аднакампанентная намінацыя.

На прыкладах адэтнанімічных утварэнняў выразна прасочваюцца такія словаўтваральныя

асаблівасці як: *анімізацыя*, калі, напрыклад, агульныя назвы паселішчаў выкарыстоўваюцца як уласныя мікратапанімічныя найменні: кладбішча → *Яўрэйскае Кладбішча*; поле → *Жамойдава Поле*; лес → *Амерыканскі Лес*; дарога → *Французавы Дарога*; мур → *Пізкаў Мур* і г.д.; *анімізацыя* этноніма: *яўрэй* → *Яўрэйская Гарá*; *мадзяр* → *Мадзярская Палянка* і г. д.; *трансанімізацыя* – пераход онімаў з аднаго класа онімаў у іншы клас: *жамойд* – этнонім → *Жамойд* – антрапонім; *кацап* – этнонім → *Кацап* – антрапонім; *беларус* – этнонім → *Беларус* – антрапонім і г. д. Такім чынам, аналіз мікратапанімаў матываваных этнонімам або этнаантрапонімам дае магчымасць меркаваць, наколькі прадуктыўным ці непрадуктыўным з’яўляецца той або іншы спосаб словаўтварэння. У мікратапанімах у значнай ступені прысутнічае варыянтнасць, акрамя таго, яны разам з іншымі онімамі ў перыяд стварэння і функцыянавання падпадаюць пад уздзеянне ўнутраных (лінгвістычных) і знешніх

(экстралінгвістычных) фактараў і неаднаразова пераймяноўваюцца, некаторыя з цягам часу ўвогуле знікаюць.

Для ўтварэння антрапонімаў характэрны наступныя фарманты: 1) адэтнанімічныя прозвішчы на *-аў/-оў/-еў/-ёў*: *Фінаў*, *Кацапаў*, *Французаву*, *Беларусаў*, *Яўрэйнаў*; 2) адэтнанімічныя прозвішчы на *-скі/-цкі*: *Беларускі*, *Пізэгодскі*, *Пізэвальскі*, *Пізэрадобўскі*, *Фінскі*, *Мадзярскі*; 3) адэтнанімічныя прозвішчы на *-ын /-ін*: *Чэркашын*, *Французжын*, *Фінэхін*, *Жамойдзін*; 4) адэтнанімічныя прозвішчы на *-юк/-ік/-як*: *Жмуйдзюк*, *Жмуйдзік*, *Жамойдзік*, *Пізэдзьяк*; 5) адэтнанімічныя прозвішчы на *-о(а) віч/-евіч*: *Готкавіч*; 6) адэтнанімічныя прозвішчы на *-онак Французэнак*.

Ва ўтварэнні адэтнанімічных антрапонімаў удзельнічаюць розныя фарманты, некаторыя з іх – пашыраныя і прадуктыўныя, другія, наадварот, характарызуюцца невялікай колькасцю назваў, што афармлены пры іх дапамозе.

Літаратура

1. Агеева Р.А. Страны и народы: происхождение названий. Москва: Наука, 1990. 256 с.
2. Аліферчык Т.М. Тапанімія Заходняга Полесся ў этналінгвістычным аспекце: аўтарэф. дыс. кафедра славістыкі і тэорыі мовы: 27.04.11; Інстытут мовы і літаратуры ім. Якуба Коласа і Янкі Купалы [Тэкст]. Мінск, 2011. 20 с.
3. Березович Е.Л. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте. Пространство и человек. Москва: Книжный дом “Либроком”, 2009. 328 с.
4. Бірыла М.В. Беларуская антрапанімія. Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы. [рэд. Р.І. Аванесаў]. Мн.: Навука і тэхніка, 1966. 328 с.
5. Веренич В.Л. К историко-социологической характеристике польских переселенческих говоров в Полесье. Польские говоры в СССР, ч. 2. Мн., “Наука и техника”, 1973. 216 с.
6. Гапоненка І.А. Лексіка беларуская літаратурнай мовы ХІХ – пачатку ХХ ст.: асаблівасці станаўлення і развіцця. Мінск: БДУ, 2012. 307 с.
7. Гринблат М.Я. К вопросу об участии литовцев в этногенезе белорусов. *Вопросы этнической истории народов Прибалтики. По данным археологии, этнографии и антропологии* / Акад. Наук СССР, Акад. наук Эстонской ССР, Акад. наук Латвийской ССР, Акад. Наук Литовской ССР, Акад. наук БССР; под ред. С.А. Таракановой, Л.Н. Терентьевой. Москва, 1959. С. 523–543.
8. Грищенко А.И. Источники возникновения экспрессивных этнонимов (этнофолизмов) в современном русском и английском языках: этимологический, мотивационный и деривационный аспекты. *Активные процессы в современной лексике и фразеологии: Материалы международной конференции 8–9 июня 2007 г.* Памяти Л.В. Николенко и Ю.П. Солодуба (МПГУ) / Гл. ред. Н.А. Николина. Москва – Ярославль: Ремдер, 2007. С. 40–52.
9. Гурская Ю.А. Древние фамилии современного белорусского ареала на славянском и балтийском фоне: монография. Минск: Изд-во Белорус. гос. пед. ун-та, 2007. 360 с.
10. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. [Электронны рэсурс] / авт.-сост. В.И. Даль. 2-е изд. СПб.: Типография М.О. Вольфа, 1880–1882. Рэжым доступу: <http://slovardalja.net>. Дата доступу: 12.05.21 г.
11. Дяченко В.Д. Про назви населених пунктів України етнонімічного походження. *Питання топоніміки та ономастики*: матеріали І Респ. наради з питань топоніміки та ономастики, Київ, 30 листоп. – 2 грудня 1959 р. / Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства; редкол.: К.К. Цілуйко (відп. ред.) [та інш.]. Київ, 1962. С. 152–160.
12. Жамсаранова Р.Г. Концептосфера средневековой монгольской этнонимии: дисс. ... доктора фил. наук: 10.02.20. Томск, 2011. 403 с.
13. Жучкевич В.А. Топонимика Белоруссии. Мн.: Наука и техника, 1968. 184 с.
14. Иванова А.А. Микротопонимия Мозырского Полесья. 2-е изд. Мозырь: МГПУ им. И.П. Шамякина, 2003. 220 с.
15. Кавалёва А.В. / Слоўнік перайменаваных паселішчаў Беларусі; пад рэд. Шура В.В. Мінск: Права і эканоміка, 2013. 140 с.
16. Клімуць С.В. Слоўнік мікратапанімаў Магілёўшчыны. Магілёў: МДУ імя А. Куляшова, 2004. 208 с.
17. Ламака В.М. Анамастычныя слоўнік Гродзеншчыны. У 2 ч. Ч. 1.; пад рэд. П.У. Сцяцко. Гродна: ГрДУ, 2005. 347 с.

18. Лемцюгова В.П. Беларуская айканімія. Лінгвістычны аналіз назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці]. Мн.: Навука і тэхніка, 1970. 155 с.
19. Мезенка Г.М. Віцебшчына ва ўласных імёнах і сучаснасць: Манаграфія. Віцебск: Выдавецтва УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2006. 238 с.
20. Попова Э.Ю. Этнонимия русского Севера: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Екатеринбург, 1999. 174 с.
21. Рогалев А.Ф. Этнические и географические названия как источник для изучения этноязыковой истории (на материале Беларуси): автореф. дис. д-ра филол. наук: 20.11.1996; Белорус. гос. ун-т [Текст]. Минск, 1996. 32 с.
22. Сіплівеня Ж.С. Мікратапонімы як адна з крыніц вывучэння гісторыі роднага краю: зб. матэрыялаў рэспубліканскай навуковай канферэнцыі “Краязнаўства як адзін з накірункаў вучэбна-выхаваўчай работы ў школе ВНУ”. УА “БДУ імя А.С. Пушкіна”, кафедра МВБЛіК. Брэст, 2008. С. 238–243.
23. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. Москва: Наука, 1973. 367 с.
24. Ламака В.М. Анамастычны слоўнік Гродзеншчыны: у 2 ч.; пад рэд. П.У. Сцяцко. Гродна: Выд-ва Гродзен. дзярж. ун-та, 2005. 2 ч.
25. Тупиков Н.М. Словарь Древнерусских личных собственных имён. С.-Петербург, типография И.Н. Скороходова, 1903. 862 с.
26. Рогалев А.Ф. Этнотопонимия Белоруссии: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02. Гомель, 1988. 248 с.
27. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т.; пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева. Москва: Астрель: Аст, 2004. 4 т.
28. Шклярый В.А. Мікратапанімія Усходняга Палесся ў кантэксце развіцця рэгіянальнай лексічнай сістэмы; навук. рэд. І.Л. Капылоў. Мінск: Беларуская навука, 2018. 196 с.
29. Шур В.В. Беларускія ўласныя імёны: Бел. антрапаніміка і тапаніміка: дапам. для настаўнікаў. Мінск: Маст. Літ., 1998. 239 с.

References

1. Ageeva P.A. (1990) Strany i narody: proiskhozhdenie nazvaniy [Countries and peoples: the origin of names]. Moskva: Nauka. 256 s. [in Russian].
2. Alifierčyk T.M. (2011) Tapanimija Zachodniaha Paliessia ў etnolingvistyčnym aspiekcie [Toponymy of Western Polesie in the ethnolinguistic aspect]: аўтарэф. дыс. кафедры славістыкі і тэорыі мовы: 27.04.11; Instytut movy i litaratury im. Jakuba Kolasa i Janki Kupaly [Tekst]. Minsk. 20 s. [in Belorussian].
3. Berezovich E.L. (2009) Russkaya toponimiya v etnolingvisticheskom aspekcie. Prostranstvo i chelovek [Russian toponymy in the ethnolinguistic aspect. Space and human]. Moskva: Knizhnyy dom “Librokom”. 328 s. [in Russian].
4. Biryła M.V. (1966) Bielaruskaja antrapanimija. Ulasnyja imiony, imiony-mianuški, imiony pa bačku, prozviščy [Belarusian anthroponymy. Proper names, nicknames, patronymics, surnames]. [red. R.I. Avaniessaŭ]. Minsk: Navuka i tehnika. 328 s. [in Belorussian].
5. Verench V.L. (1973) K istoriko-socziologičeskoy kharakteristike polskikh pereselenčeskikh govovorov v Polesye [On the historical and sociological characteristics of the Polish migrant dialects in Polesie]. Polskie govory v SSSR, ch. 2. Mн., “Nauka i tekhnika”. 216 s. [in Russian].
6. Haponienka I.A. (2012) Lieksika bielaruskaja litaraturnaj movy XIX – pačatku XX st.: asablivasci stanaŭliennia i razvicia [Vocabulary of the Belarusian literary language of the 19th – early 20th centuries: features of formation and development]. Minsk: BDU. 307 s. [in Belorussian].
7. Grinblat M.Ya. (1959) K voprosu ob uchastii litovcev v etnogeneze belorusov [On the question of the participation of Lithuanians in the ethnogenesis of Belarusians]. *Voprosy etnicheskoy istorii narodov Pribaltiki. Po dannym arkheologii, etnografii i antropologii* / Akad. Nauk SSSR, Akad. nauk Estonskoj SSR, Akad. nauk Latviskoy SSR, Akad. Nauk Litovskoy SSR, Akad. nauk BSSR; pod red. S.A. Tarakanovoy, L.N. Terentyevoy. Moskva. S. 523–543 [in Russian].
8. Grishhenko A.I. (2007) Istochniki vozniknoveniya ekspressivnykh etnonimov (etnofolizmov) v sovremennom russkom i angliyskom yazykakh: etimologičeskij, motivacionnyy i derivacionnyy aspekty [Sources of the emergence of expressive ethnonyms (ethnofolisms) in modern Russian and English languages: etymological, motivational and derivational aspects]. *Aktivnyye prozessy v sovremennoy leksike i frazeologii: Materialy mezhdunarodnoy konferenczii 8–9 iyunya 2007 g.* Pamyati L.V. Nikolenko i Yu.P. Soloduba (MPGU) / Gl. red. N.A. Nikolina. Moskva. Yaroslavl: Remder. S. 40–52 [in Russian].
9. Gurskaya Yu.A. (2007) Drevnie familii sovremennoego belorusskogo areala na slavyanskom i baltiyskom fone: monografiya [Ancient surnames of the modern Belarusian area against the Slavic and Baltic background: monograph]. Minsk: Izd-vo Belarus. gos. ped. un-ta. 360 s. [in Russian].
10. Dal V. Tolkovyy slovar zhivogo velikorusskogo yazyka [Explanatory Dictionary of the Living Russian Language]. [Elektronnyy resurs] : v 4 t. / avt.-sost. V.I. Dal. 2-e izd. Sankt-Peterburg: Tipografiya M.O. Volfa, 1880–1882. Rezhym dostupu: <http://slovardalja.net>. – Data dostupu: 12.05.21 g. [in Russian].
11. Diachenko V.D. (1962) Pro nazvy naselennykh punktiv Ukrainy etnonimichnogo pokhodzhennia [On the names of settlements of Ukraine of ethnonymic origin]. *Pytannia toponimiki ta onomastyky: materialy I Resp.*

narady z pytan toponimiky ta onomastyky, Kyiv, 30 lystop. – 2 hrudnia 1959 r. / Akad. nauk Ukr. RSR, In-t movoznavstva; redkol.: K.K. Tsiluiko (vidp. red.) [ta insh.]. Kyiv. S. 152–160 [in Ukrainian].

12. Zhamsaranova R.G. (2011) Konceptosfera srednevekovoy mongolskoy etnonimii [The concept of medieval Mongolian ethnonymy]: diss. ... doktora fil. nauk: 10.02.20. Tomsk. 403 s. [in Russian].

13. Zhuchkevich V.A. (1968) Toponimika Belorussii [Toponymy of Belarus]. Minsk.: Nauka i tekhnika. 184 s. [in Belorussian].

14. Ivanova A.A. (2003) Mikrotoponimiya Mozyrskogo Polesya [Microtoponymy of Mozyr Polesie]. 2-e izd. Mozyr: MGPU im. I.P. Shamyakina. 220 s. [in Russian].

15. Kavaliouva A.V. (2013) Sloŭnik pierajmienavanych pasieliščaŭ Bielarusi [Dictionary of renamed settlements of Belarus]; pad red. Šura V.V. Minsk: Prava i ekanomika. 140 s. [in Belorussian].

16. Klimuč S.V. (2004) Sloŭnik mikrataponimaŭ Mahilioŭščyny [Dictionary of microtoponyms of Mogilev region]. Mahilioŭ: MDU imia A. Kuliašova. 208 s. [in Belorussian].

17. Lamaka V.M. (2005) Anamastyčny sloŭnik Hrodziensčyny [Onomastic dictionary of Grodno region]. U 2 č. Č. 1.; pad red. P.U. Sciacko. Hrodna: HrDU. 347 s. [in Belorussian].

18. Liemciuhova V.P. (1970) Bielaruskaja ajkanimija. Lihvistyčny analiz nazvaŭ nasielienych punktaŭ Minskaj voblasti [Belarusian oikonomy. Linguistic analysis of the names of settlements of the Minsk region]. Minsk: Navuka i technika. 155 s. [in Belorussian].

19. Miezienka H.M. (2006) Viciebščyna va ŭlasnych imionach i sučasnasć [Vitebsk region in its own names and modernity]: Manahrafiya. Viciebsk: Vydaviectva UA “VDU imia P.M. Mašerava”. 238 s. [in Belorussian].

20. Popova E.Yu. (1999) Etnonimiya russkogo Severa [Ethnonymy of the Russian North]: diss. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Ekaterinburg. 174 s. [in Belorussian].

21. Rogalev A.F. (1996) Etnicheskie i geograficheskie nazvaniya kak istochnik dlya izucheniya etnoazykovoy istorii (na materiale Belarusi) [Ethnic and geographical names as a source for the study of ethno-linguistic history]: avtoref. Dis. d-ra filol. nauk: 20.11.1996; Belorus. gos. un-t [Tekst]. Minsk. 32 s. [in Russian].

22. Siplivienia Ž.S. (2008) Mikrataponimy jak adna z krynic vyvučennia historyi rodnaha kraju [Microtoponyms as one of the sources of studying the history of the native land]: zb. materyjalaŭ respublikanskaj navukovaj kanferencyi “Krajznaŭstva jak adzin z nakirunkaŭ vučebna-vychavaŭčaj raboty ŭ školie VNU”. UA “BDU imia A.S. Puškina”, kafiedra MVBLiK. Brest. S. 238–243 [in Belorussian].

23. Superanskaya A.B. (1973) Obshhaya teoriya imeni sobstvennogo [General theory of proper names]. Moskva: Nauka. 367 s. [in Russian].

24. Lamaka V.M. (2005) Anamastyčny sloŭnik Hrodziensčyny [Onomastic dictionary of Grodno region]: u 2 č.; pad red. P.U. Sciacko. Hrodna: Vyd-va Hrodzien. dziaz. un-ta. 2 č. [in Belorussian].

25. Tupikov N.M. (1903) Slovar Drevnerusskikh lichnykh sobstvennykh imyon [Dictionary of Old Russian personal names]. Sankt-Peterburg, tipografiya I.N. Skorokhodova. 862 s. [in Russian].

26. Rogalev A.F. (1988) Etnotoponimiya Belorussii [Ethnotoponymy of Belarus]: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.02. Gomel. 248 s. [in Russian].

27. Fasmer M. (2004) Etimologicheskij slovar russkogo yazyka [Etymological dictionary of the Russian language]: v 4 t.; per. s nem. i dop. O.N. Trubacheva. Moskva: Astrel: Ast. 4 t. [in Russian].

28. Škliaryk V.A. (2018) Mikratapanimija Uschodniaha Paliessia ŭ kantekscie razvicia rehijanalnaj lieksičnaj sistemy [Microtoponymy of Eastern Polesie in the context of the development of the regional lexical system]; navuk.red. I.L. Kapuloŭ. Minsk: Bielaruskaja navuka. 196 s. [in Belorussian].

29. Šur V.V. (1998) Bielaruskija ŭlasnyja imiony: Biel. antrapanimika i tapanimika: dapam. dlia настаŭnikaŭ [Belarusian proper names: Bel. anthroponymy and toponymy: help for teachers]. Minsk: Mast. Lit. 239 s. [in Belorussian].

ВІДЕТНОНІМІЧНІ УТВОРЕННЯ В ОНОМАСТИЧНОМУ ПРОСТОРИ БІЛОРУСІ

Анотація. Стаття присвячена опису найменувань, що мають у своєму складі етноніми *білорус, гот, жамойд, кацап, маляр, монгол, тшек, фін, француз, черкес, євреї, американець* і функціонують у говорах Білорусі.

Метою статті є виявлення етнонімів і відетнонімичних утворень, зафіксованих у говірках Білорусі, визначення їх лінгвістичного статусу, проведення лексико-семантичного і структурно-словотвірного аналізу, встановлення зв'язків власне етнонімичного матеріалу з мікротопонімами й антропонімами. Реалізація мети вимагає вирішення таких завдань: виявити одиниці, що мають у своєму складі етнонім, дати їм коротку характеристику; зібрати і систематизувати фактичний матеріал (мікротопоніми й антропоніми, утворені від етнонімів) методом суцільної вибірки з ономастичних та інших словників, монографій, наукових праць, серії книг-хронік «Пам'ять»; запропонувати класифікацію відетнонімичних мікротопонімів і антропонімів, описати їх структурно-словотвірні, лексико-семантичні особливості; проаналізувати основні роботи, дослідження відомих учених Білорусі (М. Бірілло, Ю. Гурська, Г. Мезенко, А. Рогальов, В. Шур та ін.).

Представлено підходи до вивчення онімів; виявлено проблемні ономастичні одиниці, аналіз яких не знайшов детального опису і залишився поза увагою дослідників. Усього зафіксовано 66 назв, виявлені одиниці були розподілені за їх значенням у групи: антропоніми (32), ороніми (8), агрооніми (3), мікротопоніми (6), дромоніми (4), годоніми (10), некроніми (2), дремонім (1). Більшість відетнонімичних мікротопонімів – це складні, двослівні одиниці (20 фіксацій), для яких характерна лексикалізація поєднань із двох компонентів (суб'єктів і атрибутів).

Ключові слова: говірки Білорусі, етнонім, онім, антропонім, мікротопонім, агроонім, оронім, ергонім, дремонім, дромонім, некронім, віконім, топонім, формант, трансонімізація, відетнонімичне утворення.

ADETHNONYMIC FORMATIONS IN THE ONOMASTIC SPACE OF BELARUS

Abstract. The article is devoted to the description of onomastic names that have the ethnonyms Belarussian, Goth, Zhamoyd, katsap, Magyar, Mongol, pshek, Finn, French, Circassian, Jew, American and function in the dialects of Belarus. The purpose of the article is to identify ethnonyms and adetnonymic formations that are recorded in the dialects of Belarus, to determine their linguistic status, to conduct lexical-semantic and structural-word-formation analysis, to establish the links of the actual ethnonymic material with microtoponyms and anthroponyms. The implementation of the goal requires solving the following tasks: to identify onomastic units that have an ethnonym in their composition, to give them a brief description; to collect and systematize the actual material (microtoponyms and anthroponyms, taken from ethnonyms) by the method of a whole sample from onomastic and other dictionaries, monographs, scientific works, a series of books-chronicles «memory»; to make a classification of adetnonymic microtoponyms and anthroponyms, to describe their structural-word-forming, lexical-semantic features.

The main works and studies of well-known Belarussian scientists in the field of onomastics (M. Birillo, Yu. Gurskaya, G. Mezenko, A. Rogalev, V. Shur, etc.) are analyzed; approaches to the study of onomastic units are shown; problematic onomastic units are identified, the analysis of which did not find a detailed description and remained the envy of researchers. A total of 66 names were recorded, the discovered units were arranged according to their meaning in the group: anthroponyms (32), oronyms (8), agroonyms (3), microtoponyms (6), dramonyms (4), godonyms (10), necronyms (2), dremonym (1). Adetnonymic microtoponyms, expressed by us, are mostly complex, two-word units (20 fixations), which are characterized by lexicalization of combinations of two components (subjects and attributes).

Keywords: dialects of Belarus, ethnonym, onym, anthroponym, microtoponym, agroonym, oronym, ergonym, dremonym, dramonym, necronym, viconym, toponym, formant, transonymization, adetnomic education.

© Тачила Н., 2021 р.

Наталля Тачыла – магістр педагогічных навук, выкладчык нямецкай мовы кафедры замежных моў, УА “Мазырскі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя І.П. Шамякіна” г. Мазыр, Беларусь; natakazak1980@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-0664-4101>

Наталля Тачила – магістр педагогічных навук, викладач німецької мови кафедри іноземних мов Мозирського державного педагогічного університету імені І.П. Шамякіна, Мозир, Білорусь; natakazak1980@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-0664-4101>

Natallia Tachyla – Master of Pedagogical Sciences, german language teacher, I.P. Shamyakin State Pedagogical University of Mozyr Department of foreign languages and technique of teaching foreign languages, Mozyr, Belarus; natakazak1980@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-0664-4101>